

különböző városaiba kellett menekíteni az NLC állományát. A háború elején még volt lehetőség a külföldi anyagok beszerzésére, de miután Japán 1941-ben elfoglalta a tengerparti területeket, a behozatalt fel kellett függeszteni. A háború alatt a japánok sok könyvtárat megsemmisítettek, és 1945 után az NLC-nek is csak egy része került vissza Pekingbe. A könyvtár viszont megkapta a háborús kínai bábkormány anyagának nagy részét, főleg a több tízezer japán nyelvű kötetet. 1949-ben az 1 400 000 kötetből 292 000 volt idegen nyelvű (21%).

1949 óta

A Kínai Népköztársaság megalapítása után az NLC a szovjet mintát követte: a könyvtárügynek fontos szerepet szántak a tudományos fejlesztésben, Kína modernizálásában. Ebben az időben sok ország (az Egyesült Államok és Japán is) embargót hirdetett Kínával szemben, ezért a külföldi beszerzés költséges és nehéz volt. Viszont gyümölcsöző cserekapcsolatokat épített ki az NLC a Szovjetunióval (ahonnan havonta kb. 1000 cserekönyv érkezett), és más európai és ázsiai szocialista országgal, összesen 18 ország 59 intézményével. Az első ötéves terv alatt meghirdetett tudománynépszerűsítő mozgalom elsősorban a szovjet műszaki kiadványokat tette keresetté.

A külföldi vásárlások elősegítésére 1953-ban megalakult a Nemzetközi Könyvtársaság (International Book Company), amely az NLC idegen nyelvű állományát ugrásszerűen megnövelte. Az ötvenes évek közepén a diplomáciai kapcsolatok javulásával az NLC 64 ország 563 intézményével, 1959-ben már 72 ország 749 intézményével tartott fenn cserekapcsolatot. 1950–1956 között például 182 000 könyv és folyóirat került így módon az NLC-hez, elsősorban műszaki, mezőgazdasági és biológiai tárgyú kiadványok. Ezekben az években az orosz nyelv túlsúlyban volt a nyugati nyelvekhez képest

(1954: 18% nyugati, 32% orosz, 50% más ázsiai nyelvek; 1959: 38%, 46%, ill. 16%).

A hatvanas évek politikai és társadalmi zűrzavara nem kedvezett a könyvtárügynek. Megszűnt a Szovjetunió kulturális segítsége, ezért Kína Japán és Nyugat-Európa felé fordult, de valójában megkezdődött a berendezkedés az önállóságra. A „kulturális forradalom” alatt (1966–1976) a hagyományokat, a szokásokat, a régi kultúrát gyökerestül akarták kiirtani, s ennek sok könyvtár is áldozatul esett, de szerencsére az NLC sértetlen maradt. A könyvtár külföldi vásárlásainak száma lényegesen csökkent, de a nemzetközi cserére megmaradt a lehetőség.

A Mao halála után megfogalmazott négy modernizálás előfeltételének tekintették a könyvtárfejlesztést, tehát az NLC külföldi beszerzései újra fellendülhettek. 1974–1977 között a könyvtár 29 600 idegen nyelvű kötetre tett szert. Ebből 56% volt természettudomány, 41% társadalom- és bölcsészettudomány (ebből 11% a politikai irodalom).

1979-ben az NLC állománya 9 800 000 kötet volt. Ebből 5 150 000 könyv (60% kínai, 40% idegen nyelvű), 3 800 000 kötet folyóirat (20% kínai, 80% idegen nyelvű), 13 000 fajta kurrens folyóirat (80% természettudomány, 20% társadalomtudomány), 67 000 kötet napilap (50% kínai, 50% idegen nyelvű), valamint más dokumentumok és különgyűjtemények. Az idegen nyelvek közül az angol a leggyakoribb, amelyet az orosz, a japán, a francia, a német és más nyelvek követnek.

YU, P. C.: National Library of China: The acquisition of foreign language materials = Library Acquisitions: Practice and Theory, 8. köt. 1984. p. 1–9./

(Reményi Andrea)

A könyvtárosok szakmai felkészültségének tartalma

Az USA Művelődési Minisztériumában előkészítés alatt áll az „Új Irányok a Könyvtár- és Információtudományi Oktatásban” (New Directions in Library and Information Science Education) c. dokumentum, amely elé a könyvtáros közösség osztatlan várakozással tekint.

Az életünket gyökeresen átformáló technikai és szociális változások korában fokozott érdeklődés mutatkozik az oktatási és továbbképzési problémák iránt. A rohamos fejlődéssel való lépéstartás igénye és problémája sehol sem olyan éles, mint éppen a tájékoztatás területén. A nap mint nap ránk törő új információs eszközök

és módszerek áradata sürgetően követeli az információs szakma egy jól kvalifikált, kompetens szakemberekből álló magjának megteremtését, s ezt előmozdítandó, az információs szakma minden tagjára (gyakorló szakemberek, oktatók, munkaadók) kiterjedő folyamatos párbeszéd megindítását.

Az információs közösség tagjai közötti visszacsatolást megkönnyítő mechanizmus kifejlesztéséhez első lépésnek tekinthetjük az említett dokumentumot, amely meghatározza, leírja és érvényesíti a szakmai felkészültséggel szemben támasztott követelményeket.

A szakmai felkészültség összetevői

A tervezet céljából kiindulva a felkészültség három fő összetevője a következő: az ismeretek, a jártasságok és a hozzáállás. Az információs szakma olyan tartalmi követelményeit kell rögzíteni, amelyek segítségével a kiválasztás, a minősítés, a besorolás hézag- és átfedésmentesen, továbbá egyértelműen elvégezhető. A követelmények főbb dimenziói:

- a munkahely jellege (pl. könyvtár, kliringintézet, adatbázis),
- a munkakör (pl. referenz, katalógizálás, referálás),
- a szakmai szint (alap-, közép-, felsőszint),
- az információs szakmát érintő, meghatározó folyamatok.

Ezek a főbb dimenziók még az alábbiakkal egészítendőek ki:

- a használók típusai,
- az alkalmazott eszközök és technikák,
- a kezelt dokumentumok típusai.

A szakmai felkészültség összetevőinek meghatározása érdekében első lépésként az információs szakemberekkel és munkáltatóikkal interjúkat folytattak le. Ennek során megismerték az információs szakemberek munkakörülményeit és e körülmények változásának mértékét. Az interjúk anyagait kiegészítették a vonatkozó szakirodalom alapos feldolgozásával. Majd a követelményeket a főbb dimenziók szerint jegyzékekbe foglalták.

Követelményjegyzék minta

Az alábbiakban bemutatunk egy mintát, amely egy szakkönyvtári, felsőszintű (több mint 10 éves gyakorlat-tal bíró) referenz könyvtárossal szemben támasztott követelmények felsorolását tartalmazza.

KÖVETELMÉNYLISTA: SZAKKÖNYVTÁRI REFERENZ KÖNYVTÁROS ISMERETEK

Ismeretek

A megkívánt ismeretek:

- a könyvtárak és információs központok általános felépítése és szervezete,
- a könyvtárak és információs központok különféle funkciói,
- a könyvtárak és információs központok szolgáltatásai,
- az információs közösség növekvő szerepe az információs igények kielégítésében,
- az információs szervezés alternatív módszerei és azok alkalmazása a visszakeresésnél,
- referenz/referral szolgáltatások,
- referenz/referral eszközök,
- referenz/referral források és eszközök használata,
- a számítógépes visszakeresés alapelvei,
- speciális nyilvántartások előkészítése, kezelése és használata,
- a könyvtári visszakereső apparátus (beleértve a katalógusokat, bibliográfiákat, indexeket, címtárakat, enciklopédiákat, almanachokat stb.) használatának másokkal való megismertetése,
- a könyvtár, ill. információs központ és szolgáltatásainak különféle technikákkal való fejlesztése,
- a teljesítmény-kiértékelés módszerei és technikái,
- a személyzeti munka módszerei és eljárásai,
- a könyvtár, ill. információs központ által szolgált szervezet hivatása, céljai és feladatai,
- a könyvtár vagy információs központ szerepe az általa szolgált szervezeten belül,
- a használók információs szükségletei és igényei,
- az állomány és kapcsolódó gyűjtemények,
- a használók főbb szakterületei.

Jártasságok

A megkívánt készségek:

- kapcsolatteremtés a használókkal,
- gördülékeny érintkezés írásban, szóban és egyéb módokon,
- referenz interjú lefolytatása,
- információs igények elemzése,
- a keresőkép megfogalmazása, az adatok gyűjtése, elemzése és értelmezése,
- különféle visszakereső eszközök használata,
- a rendelkezésre álló forrásokhoz, időkorlátokhoz, költségekhez stb. alkalmazkodó keresési stratégia kiválasztása,
- online adatbázisokban hatékony keresés,
- ha szükséges, a visszakeresett vagy kapott információ naprakészességét és kielégítő voltát kiértékelni és a használókat segíteni abban, hogy az információ hasznosságát megítélhessék,
- a gyűjteményekhez való hozzáférést és használatukat serkentő útmutatók, könyvlisták, ismertető stb. szerkesztése és publikálása,
- a könyvtár és szolgáltatásainak marketingje,

- a szolgált szervezet (s nemcsak a könyvtár) szükségleteinek érzékelése,
- felkészülés a referenz szolgáltatban hosszabb távon jelentkező szükségletekre és ehhez megfelelő anyagok gyűjtése,
- a közösségi információs folyamatok elemzése, s az eredmény alapján az információs szolgáltatások javítása,
- a munkatársak oktatása,
- szükség szerint a használók széles körének oktatása különféle témakörökben, mind tanfolyamszerű, mind kötetlen formában, módszerek kiválasztása témafigyelési szolgáltatáshoz,
- könyvtári programok kidolgozása és előterjesztése,
- speciális eszközök fejlesztése nem kéznél levő információs forrásokhoz való hozzáférésre (pl. a közösségi információs források, speciális gyűjtemények),
- módszerek kifejlesztése olyan igényelt dokumentumok lelőhelyeinek felderítésére, amelyek nem szerepelnek a rendelkezésre álló állományjegyzékekben,
- hatékony, időszerű és megalapozott döntések hozása,
- egyes problémák elkülönítése és meghatározása, s a megoldásukhoz szükséges feltételek és akciók kidolgozása,
- mérési és kiértékelési módszerek alkalmazása,
- hatékony gazdálkodás az idővel,
- jártasság a költségvetésben, tervezésben, beszerzésben,
- javaslatok tétele a rendszer megjavítására,
- a munkakörök kijelölése,
- tervezetek kidolgozása,
- koncepciók kidolgozása és alkalmazása, valamint megismertetése az anyaintézettel és a munkatársakkal,
- a munkatársak megbízása az általános célokból következő új programok és speciális célkitűzések kialakításával,
- a munkatársak ellenőrzése,
- a személyzet foglalkoztatottságának megítélése, tekintettel a meglevő álláshelyekre, a végrehajtandó feladatokra, a költségelemzésekre stb.

Hozzáállás

A gyakorló szakember rendelkezék a következő tulajdonságokkal:

- pozitív beállítottság a szakma, a szolgált szervezet, a könyvtár és a használók iránt,
- pozitív magatartás feszült munkakörülmények között (pl. idő, költség, munkatársak),
- a használói igények kielégítésének vágya,
- az együttműködés kívánása,
- felelősségérzet,
- segítőkészség,
- hajlandóság a naprakész tájékozottságra a szakirodalom olvasása stb. révén,
- hajlandóság a hibázás kockázatára,
- hajlandóság a tanulásra,
- szívósság és határozottság,
- érdeklődés és kíváncsiság,
- diplomáciai érzék,
- türelem,
- találékonyság,
- hajlékonyság,
- bizalom.

A bemutatott követelményjegyzék az alapismeretek-től (amelyeket minden információs szakembernek tudnia kell), jutott el a művel-, illetve szervezet-specifikus követelményekig, amelyekre már csak a gyakorlat során lehet szert tenni. Hasonló a helyzet a jártasságok és a hozzáállás területén is.

A soron következő lépés a szóban forgó követelmény-listákat elfogadtatni, ill. megerősíteni.

Megerősítés

A követelménylisták jóváhagyására (tekintve az idő- és anyagi megszorításokat) azt a módszert választották,

hogy az egyes jegyzékeket megküldték a megfelelő szakcsoportoknak és szakembereknek, bírálatukat és észrevételeiket kérve. Véleményüket az alábbi szempontok szerint kérték megfogalmazni:

- Magába foglalja-e a lista valamennyi követelményt?
- Helyénvaló-e a listában foglalt valamennyi követelmény?
- A követelmények közül melyek a lényegesek, a kívánatosak stb.?
- Mely követelmények változása várható a jövőben, s miképpen?

A mintegy 100 különféle csoportosítású követelménylista véleményezése után következhetett a követel-

mények munkakörök vagy munkahelyek stb. szerint való általános elemzése, amelynek eredményeit tartalmazni fogja az „Új Irányok . . .” c. dokumentum.

/GRIFFITHS, J. M.: *Our competencies defined: A progress report and sampling = American Libraries*, 15. köt. 1. sz. 1984. p. 43–45./

(Zoltán Imre)

Könyvtárhasználati oktatás Japánban: új tendencia a felsőoktatási intézetekben

Történelmi háttér

Az első könyvtárak templomokban létesültek, mint a Yumedono a Horyuji templomban a VII. század elején. Majd a hűbérurak magánkönyvtárakat építettek. Japánban a könyvtárakat 1967-ig magángyűjteményeknek tekintették és csak kevesen használhatták. A XVIII. század végén, a XIX. század elején néhány irodalmi gyűjtemény elérhetővé vált a nagyközönség részére is, de a kölcsönzési díj nagyon magas volt.

1872-ben megalapították a *Teikoku Toshokan* (Császári Könyvtár) Tokióban, amely az első nemzeti könyvtár Japánban. 1911-ben 541 közkönyvtár volt – beleértve a 328 magánkézben levő közkönyvtárat is – megközelítőleg 3 millió kötettel. Az 1920-as évektől 1941-ig a közkönyvtárak száma 4794-re nőtt (magánkönyvtár: 1500). 1892-ben megalapították a *Japán Könyvtárosok Egyesületét*. A II. világháború sok japán könyvtárban kárt okozott, többet elpusztított. A háború

utáni könyvtár-rekonstrukciókban amerikai hatás észlelhető. A Császári Könyvtár helyébe a Kongresszusi Könyvtár (Library of Congress) mintájára az 1948-ban létrehozott Országgyűlési könyvtár (*National Diet Library*) lépett. A közkönyvtár fogalmát – mint az adóval támogatott ingyenes intézményt – az 1950-es közkönyvtári törvényben fogadták el.

Egyetemi, főiskolai könyvtárak

Japánnak meglehetősen sok egyeteme és főiskolája van. Ezek a következő három típusba sorolhatóak: állami, helyi (közigazgatási és helyhatósági) és magánintézmények. A magánegyetemek megközelítőleg a felsőoktatási szektor 70%-át teszik ki. 1978-ban 433 egyetem és főiskola működött, 1,86 millió diákkal. Az 1979-es könyvtári adatokat Japánban az 1. táblázat szemlélteti.

1. táblázat

Az 1979-es könyvtári adatok Japánban

Egyetemek típusa	Egyetemek száma	Összes kötet	Egyetemenkénti átlag	Diákonkénti kötettség	Használókénti éves forgalom (kötet)
Állami	82	44 330 000	141 000	113	11
Helyi	33	5 310 000	106 000	102	7
Magán	313	43 890 000	95 000	30	4

Az 1950-es éveket megelőzőleg Japánban az egyetemi könyvtárak legfőbb feladata a megőrzés, raktározás volt a használatba adás helyett. Az 1960-as, 1970-es években kezdtek csak az egyetemi könyvtárak a használók igényeihez igazodni. Az egyetemi hallgatók most már kölcsönözhetnek könyveket, a referenz-gyűjteményeket fejlesztik és a könyvtárak nyitottakká váltak.

Technológiai Könyvtári Központ Kanazawa Intézete

Az 1982-ben létrehozott Technológiai Könyvtári Központ Kanazawa Intézete (*Kanazawa Institute of Technology Library Centre*) határhő a japán könyvtári életben. Az intézmény 4 fő szerepe a következő:

- oktatási központ,